

ACC. N:R M. 13763: 1-8.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Sofia Danielsson*
Härad: *Allbo* Berättare: *Johan Karlsson, Alvesta*
Socken: *Aringås* Berättarens yrke: *Torpars*
Uppteckningsår: *1954-55* Född år *1877* i *Mo Sveds*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-8. LM 59

ACC. N:R M. 13763:1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Luf 59. När den nya tiden kom till bygden.

Johan Karlsson har varit torpare under Engaholms Fideikomiss liksom hans far varit före honom. När han gifte sig 1902 började han arrendera eget torp, tidigare hade han arbetat som dräng hos torpare och bönder i Alvesta-trakten och Östergötland. Samtidigt som Karlsson var torpare arbetade han också som grundläggare d v s han var med och lade grunden till hus, vilket man den tiden gjorde av massiv gråsten i stora block. Ibland hade han så mycket grundläggningsarbeten att han lejde för dagsverkena, som ingick i arrendet för torpet. 1930 slutade baronen att arrendera ut torpen. Torparna blev vanliga hantarbetare och har fått flytta fram till Engaholm, där så småningom byggts flera moderna bostäder. På den öppna jord som hörde till torpen har baronen satt skog. Det var ju ingen idé att odla de små tegarna. Från 1930 har Karlsson arbetat helt som grundläggare, nu på gamladagar hjälper han sonen, som arrenderar en gård under Engaholm.

Torparna på Engaholm bildade en rote, som hade tjur och kalas ihop.

De som arrenderade gårdar av Engaholm hade också rotar i sina byar.

ACC. N:R M. 13763:2.

Tjuren i Engaholms rote brukade vara placerad på ett av torpen Ornatorp eller Sparrhult.

Karlsson och hans maka var värd och värdinna för roten. När Karlsson blivit änkeman övertogs värdinneskapet av en ogift kvinna. Värden skulle ordna bord och bänkar till kalasen. Han hade hand om placeringen samt serveringen av brännvin. Värdinnan såg till serveringen av maten. - Det var färre och enklare rätter vid kalasen förr. Kalasroten fungerade t o m 1900talets första årtionden.

Baronen på Engaholm gjorde varje år midsommargille för hela Engaholm och dit kom också arrendatorer och t o m folk från Alvesta. Alla blev bjudna på smörgåsar och brännvin. Man hade ingen majstång, men logen var lövad och där dansades natten igenom.

Skördegille började inte förrän ett stycke in på detta seklet.

Sedan flaggorna blivit vanligare i början på 1900talet ordnade baronen vid ett par tillfällen flagggillen, då flaggor delades ut till smeden, skogvaktaren och någon mer, men inte till torparna.

2
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 13763:3.

Arrendet för torpen betalades med dagsverken och fruntimmershjälp. För 11-12 tld fick man göra 4 - 5 dagsverken i veckan, för 4 - 5 tld fick man göra 2 dagsverken. När Karlsson började som torpare gjorde han $1\frac{1}{2}$ dagsverke i veckan och dessutom fodrades 40 dagar "fruntimmershjälp" om året. När flickorna var 16 - 17 år fick de börja hjälpa till med "hjälpen". Den betalades med 50 öre om dagen när det var extra dagar. Männen fick också arbeta fler dagar än som var föreskrivet i arrendet och då betalades de med 1,50 om dagen. Det var om sommaren som det hände att man fick göra extra dagsverken och det var också då som fruntimmren fick hjälpa till med skörden.

Dagsverkena försvann så småningom. Då betalades med timpeng efter beslut av fackföreningen.

Varje år före 1924 stämplades lövdungar ut för lövtäckt. Dels skulle herrgården ha löv till sina får (detta slutade dock med före 1924) dels var det mycket vanligt att torparna hade får. Asplöv tog man till hästarna om man hade några annat fick fåren. Stammar och grenar fick torparna ta till bränsle. Lövtäckten började efter slåttern.

3
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 13763:4

4
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det var naturligtvis baronen som började med jordbruksförbättringar. Det dröjde innan torparna följde efter. Karlsson erinrar sig ingen viss utav torparna som gick före de andra när det gällde förbättringar. På 90-talet började Karlssons fader köpa hem övergödning, kali och benmjöl. Det köptes hos handlande i Alvesta.

1890-91 skaffade Karlssons far en Norrahammarsplog. Dessförinnan hade han haft en plog med drag och styre av trä, själva ploghuvudet och vändskivan var av gjutjärn, bill och kniv var smidda. Varifrån denna plog hade kommit känner inte Karlsson till närmare.

Man använde ett träårder till att rensa bort ogräs från trädan.

När Karlsson blivit torpare tog han upp en del sten på sitt torp. Att forsla bort stenen var för tungt arbete för torpets dragare: korna så Karlsson lånade oxar för att köra bort stenen.

Enligt kontraktet skulle jorden ligga i träda vart åttonde år. Karlsson delade upp sina 5 tld på 8 lotter och odlade råg första året efter trädan, sedan såddes klöver i rågen på våren och så tog man klöverskörd 2 år eller 3 om det blev bra. När han plöjt upp klövervallen odlades havre i 2 eller

ACC. N:R M. 13763: 57.

5
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3 år med ett år potatis emellan.

Korna betade hagarna tills man slått ängarna, då släpptes korna på ängsbete.

Många av Engaholms torparbarn kom till industrierna i Alvesta eller till järnvägen.

Det var många som gav sig iväg till Amerika. Av Karlssons 8 syskon är flera i Amerika. En syster for dit så snart hon var konfirmerad. Bröderna for före exercisen. - 1900 for en av Karlssons bröder tillsammans med flera andra från Engaholm. Det var dåliga tider och de hade släktingar eller vänner däröver. Dessutom var det året en 4 - 5 stycken hemma från Amerika och hälsade på föräldrar och anförvanter på Engaholm, så lockade dom med sig de andra när de skulle resa tillbaka.

De första decennierna på 1900talet byggdes flera nya ladugårdar på torpen. På 20talet började torpställena läggas med tegeltak i st f torvtak eller sticketak. Torpen var byggda både i knuttimring och skiftersverk. I senare tid ställde man plankorna lodrät, när man byggde hus. "Det har varit rödfärgade hus i all min tid", säger Karlsson.

ACC. N:R M. 13763:6.

Det torp Karlsson bodde på 1902 - 1923 hade till boningshus en enkelstuga som Karlsson kallar "sparrastugan". Där fanns endast öppen spis. (Grannen hade en vanlig nyare stuga med kök, farstu och stuga.) så man fick använda fotagrytor och grytringar.

När Karlsson flyttade 1923 till ett annat torp sattes bordet mitt på golvet, förr hade man häft bordet vid ena väggen. I en hörnet stod en upbäddad säng och i andra hörnet hade Karlsson och hans hustru sin säng. Sängarna var s k gustavianska utdragssängar. Så länge Karlsson minns har man haft tapeter och gardiner.. I Karlssons barndom hade hans föräldrar inga mattor på golven. De bodde då i Öhrs socken. Sedan familjen flyttat till Engaholm på 90talet vävde Karlssons mor och systrar trasmattor och lade på golven.

Såväl Karlssons mor, som hans hustru odlade och vävde lin till lakan och skjortor. Dessutom tog man vara på ullena från fåren.

Karlsson köpte köttkvarn åt sin fru omkring 1920.

Man slaktade 2 grisar om året för det mesta. Inte förrän på 30talet började man köpa mat i affärerna i Alvesta.

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R

M.

13763:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I Karlssons familj åt man mycket fisk. Karlsson svärföar hade lov av Engaholms fiskare att fiska i Salen. Det var mest mörtar man tog. Dessa torkades. När man lakat ur dem kunde de både stekas och kokas. Till måltidsdricka användes mjölk eller vatten. Till jul bryggde man öl. I trädgården planterade man ärtor och kål.

En dagsmatsedel såg mestadels ut så här:

frukost: kaffe, bröd, fläsk.

middag: potatis, fläsk el. fisk.

eftermiddagskaffe med bröd och sogel.

kvällsmat kl 8 :gröt av korngryn el rågmjöl.

Så länge Karlsson minns har man haft åkevagnar. 2-hjulskärror användes in på 1900talet.

Jul firade man alltid i familjen.

Karlssons far hade Smålandspostens veckotidning, troligen från 1870talet.

I hemmet fanns inga andra böcker än bibel, psalmbok och postilla.

Karlsson gick i folkskola i Öhr. Där var han med om husförhör när han

ACC. N:R. M. 13763:8.

var liten, men några husförhör har det inte varit sedan han kom ut och tjäna. Karlsson har aldrig varit tvingad att gå i kyrkan, man gjorde det gärna ändå.

Förr lade man granris på vägen framför sin stuga, när en väns begravningsfölje skulle dra förbi. Det är bortlagt nu, men det finns kvar i Öhrs och Bergs socknar.

En gång i början på 1900talet skulle pingstvännerna ha möte med dop i sjön Salen ute vid Engaholm. Då kom det dit en mycket religiös torpare och "tog till skarpa ord" så sedan blev det inget möte på Engaholm mer.

Det torp Karlsson hade före 1923 var då delat på 2 torpare, men det slogs då åter samman - det hade blivit bättre efter kriget.

8
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV